

Proslovil Michal Bauer

(E*forum, 15. 11. 2017)

Přinášíme laudatio, které proslovil Michal Bauer v rezidenci primátorky v budově Městské knihovny v Praze 7. listopadu t. r. při předání Ceny Jaroslava Seiferta 2017 Jiřímu Brabcovi a Jiřímu Opelíkovi.

„Znáte příběh. Ale budeme jej přece ještě vypravovat. Všechno bylo již řečeno; ale protože nikdo neposlouchá, je nutno stále začínat znovu.“ Často vzpomínám na tato slova, jejichž autorem je významný francouzský spisovatel André Gide. A tak přicházejí myšlenky o smyslu vyprávění příběhů, zachycování citů, o smyslu umění, o torzovitě a selektivní paměti, o zapomínání, o vytrácení ze života, ze situací, z dějin, o upravování a konstruování světa i individuální a obecné historie, o návratnosti známého, ale již zapomenutého, někdy dávno, někdy zcela blízko. Slova se odrážejí od nedůvěřivých nebo ohluchlých uší, mysl je uzamknuta do zdánlivě bezpečné a definitivní jistoty. Marnost zdá se být značná, když si uvědomíme, že o nebezpečí systémů, které jsou nad člověkem a ovládají ho, mohou být natočeny tisíce filmů, složeny desetitisíce písní, napsány statisíce knih, a přece bude značná část společnosti svůj život ochotně dávat k dispozici tomuto systému, bez nátlaku, nýbrž dobrovolně se bude vzdávat alespoň toho dílu svobody, který může mít, v bláhové touze, že za ně autoritativní způsob něco vyřeší, zbaví je starostí a obav, zajistí jim – takřka automaticky, samozřejmě – spokojený život.

Když jsem si v posledních dnech znovu četl v textech, ve slovech Jiřího Brabce a Jiřího Opelíka, pozoroval jsem na sobě zvláštní stav opojení, zaujatosti, zabydlenosti v těchto textech. Oba mi něco ukazovali a kladli mně i sobě neustále otázky.

Fascinující je rozsah jejich vědomostí, znalosti, obeznámenost s prameny, materiály, hloubka, do níž pronikají. Z ne mála současných odborných prací mám dojem, že jsou to cvičení v rétorice a předvádění toho, co všechno jsem schopen najít v zahraniční literárněteoretické literatuře, což je pak předváděno v rozsáhlých kompilativních pasážích. Jiří Brabec a Jiří Opelík přinášejí problémy a neobávají se přiznat, že si s nimi mnohdy nevědí rady. Nabízejí různé cesty, vědomí toho, že problémy, jimiž se zabývají, jsou komplikované, vrstvené, složité, v rozličných vztazích a vazbách, že poznávání je proces dynamický a vlastně vždy nehotový. Jedná se o myšlení v souvislostech a vztahování i vztahování se k aktuální době, je to myšlení a řeč subjektu vědomého si zodpovědnosti za svůj názor, za svůj úsudek a zároveň stále neuspokojeného.

Jiří Brabec mě stále svým myšlením podněcuje k nespokojenosti s dosaženým věděním, k vědomí toho, že literární dějiny nejsou nějakým obrazem, který nahlížíme,

pozorujeme, kopírujeme, popisujeme, nýbrž že je konstruujeme, vytváříme je ze svého přítomného stanoviska, na základě toho, co víme, vkládáme do nich také své chyby i omyly, podněcujeme k uvědomění si toho, že s dílem, historicky ukotveným, sami přítomni v aktuálním okamžiku dějin, vedeme rozhovor, který nikdy nekončí. Tázání pokračuje, chce se mi říci - tápání pokračuje. Je to perspektiva vidění současnosti „i sebe sama v dimenzích dějin“. Je to uvědomění si vlastní zakotvenosti v dějinách, první je tedy sebereflexe, je třeba začít u otázek, proč si myslím právě toto, jak jsem na to přišel, nespokojuji se s příliš jednoznačným a povrchním, nenabízí se mi příliš snadný návod na řešení problému. Je to potřeba dívat se sám na sebe jako na druhého. Nebo ještě jinak: jednoduché návody nemohou vést k ničemu dobrému ani v literární vědě. Vedu s Jiřím Brabcem stále svoji řeč, když se obracím k literárním dílům, a závidím mu jeho rozhled a paměť, s níž mě odkazuje na texty či fotografie v různých svazcích a časopisech: „Zkus se podívat do 2. ročníku *Akordu* z roku 1929, najdeš tam Strakošovo pojednání o Julienu Bendovi nebo fotografie z 2. sjezdu SČSS najdeš ve *Světě v obrazech* z počátku května 1956.“ Jiří, děkuji za všechny odkazy, za všechna upozornění, za veškerou vstřícnost.

Jiří Opelík podněcuje svým entuziasmem pro umění. Povšimněte si, co a jak píše o poezii Oldřicha Mikuláška. Cituji: „Mikulášková báseň je vždy živé klubko obdobně zavíjených vztahů osobitých prvků. Je vzrušující, protože je sama vzrušena tím, čeho se zmocňuje, protože je sama vzrušením.“ Myslím, že v uvnitř takového interpretačního přístupu není primárně vědec, literární kritik či historik, nýbrž člověk, člověk hluboce empatický. Mohu zde parafrázovat, že interpretace Jiřího Opelíka jsou živým klubkem zavíjených vztahů osobitých prvků, že jeho reflexe je vzrušující, protože je sama vzrušena tím, čeho se zmocňuje, protože je sama vzrušením. A platí to pro mě o to více při vědomí Opelíkovy nejistoty a interpretační subtilnosti, vždyť ne nadarmo nazval texty věnované velkému českému básníkovi Holanovské nápovědy a ke svému podpisu mi doplnil k titulu knihy otázku: „Nebo spíše škobrtání?“ Rozhled Jiřího Opelíka je pro mě obdivuhodný, zároveň z jeho přístupu sálá lidskost, pokora, zaujatost. (U Jiřího Brabce se láska k uměleckým textům a zaujatost literárními dějinami projevuje skrytěji; jeho emocionalita je sofistikaovaná.) Knihy, texty, literární díla pro něho nejsou předměty, nýbrž ožívají před ním a v něm, cítí svoji zodpovědnost vůči spisovatelům a literárním vědcům za interpretaci, kterou vysloví o jejich díle. Jiří, děkuji za veškerá nadšení a zaujetí, za stálé vzrušující hledání v tom živém klubku, za to nezmrznutí na pólu.

Oba dnešní laureáty vyznačuje mravní i myšlenková integrita, vlastnost v dnešní době jen málo vídaná. Nezažil jsem u nich přelétavost názorovou, přizpůsobení se době, aktuální situaci pro prospěch, pro dosažení nějaké výhody či lepšího postavení. Ani stěžování si, že dějiny jim ublížily, že se jim stalo příkoří. Oba se ve svém myšlení doplňují, nabízejí různé přístupy, u Jiřího Brabce je to přístup analytický, racionální, u Jiřího Opelíka je patrná vášeň pro literaturu. Pro ilustraci uvedu jeden příklad rozdílnosti obou laureátů: nedokážu si představit, že by Jiří Brabec pojmenoval své knihy *Nenáviděné řemeslo* a *Milované řemeslo*.

Jiří Brabec a Jiří Opelík jsou nejen autory knih, ale také významnými editory, lexikografy i literárními kritiky. Z těchto oblastí připomínám alespoň lexikografické práce, v rámci nichž je Jiří Brabec spoluautorem *Slovníku českých spisovatelů*, s podtitulem *Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948-1979*, resp. *Slovníku zakázaných autorů*, Jiří Opelík redaktorem a vedoucím redaktorem *Lexikonu české literatury* nebo s Rudolfem Havlem spoluredigoval *Slovník českých spisovatelů*, tzv. modrý, z roku 1964. Rád bych také vyzdvihl tak málo docenovanou ediční činnost, u Jiřího Brabce se týká zejména svazků a spisů Františka Hrubína, Zbyňka Havlíčka, Karla Šiktance, Jaroslava Seiferta a Tomáše G. Masaryka, v případě Jiřího Opelíka se jedná o edice Josefa i Karla Čapků, Jana Skácela, Jiřího Ortena nebo Jana Kameníka. Pozoruhodné je, že se jejich zájmy v ediční činnosti stýkají, týká se to Masaryka, neboť Jiří Brabec se podílí na přípravě a vydávání jeho spisů, Jiří Opelík zase připravil zatím poslední vydání Čapkových *Hovorů s T. G. Masarykem*, nebo se to týká Jaroslava Seiferta, jehož vydání spisů Jiří Brabec řídil (zpočátku s Marií Jiráskovou) i se na něm sám aktivně jako editor podílel, Jiří Opelík připravil seifertovský výbor *Třeba vám nesu růže*, který vyšel v roce 1999. U obou laureátů je rovněž vidět, že literární kritika může být inspirací a uměním.

Ano, všechno již bylo řečeno, avšak je třeba stále začínat znovu a znovu. Neboť člověk dokáže sám sebe ohrozit nejvíce, dokáže tak často jednat sám proti sobě. To, co je tak křehké a ohrožené, je samostatnost (v) myšlení, integrita osobnosti, empatie. Myšlení jako intelektuální i estetická činnost, myšlení jako intelektuální i umělecká tvorba.

www.ipsl.cz